

аль-Фараби атындағы ҚҰУ

«Шығындарды жоспарлау және талдау. Операциялық левередж»

➤ Кафедра Менеджмент

«Қаржылық менеджмент» пәні

➤ Э.ғ.д. профессор Адамбекова А.А.

Мақсаты: анықтамалардың экономикалық мазмұны мен мәнін түсіну:
корпорацияның шығындары мен шығыстарын ажырата білу

Сұрақтар:

1. Корпорация шығындары мен шығыстарының экономикалық жіктелуі.
2. Шығындарды төмендету резервтері.
3. Операциялық талдау

1 сұрақ. Корпорация шығындары мен шығыстарының экономикалық жіктелуі.

Өзіндік құн - ақшалай нысанда өнім өндіруге арналған шығындар

Шығындар элементтері және калькуляция баптары бойынша өзіндік құнның құрылымы

Шығындар элементтері бойынша

Шикізат және негізгі материалдар.
Қосымша материалдар.
Отын.
Электр энергиясы.
Негізгі қорлардың амортизациясы. Жалақы (негізгі және қосымша).
Әлеуметтік сақтандыру.
Басқа шығындар.

Калькуляция баптары бойынша.

Шикізат және материалдар. Отын және электр энергиясы. Жұмысшылардың жалақысы: негізгі, қосымша (сыйлықақылар). Әлеуметтік сақтандыруға аударымдар.
Өндірісті дайындау және игеру шығындары.. Жабдықты ұстауға және пайдалануға арналған шығындар.
Кәсіпорынды басқару шығындары. Ақау шығындары. Өндірістік мақсаттағы өзге де шығындар. , өндірістік емес мақсаттағы.

1 сұрақ. Корпорация шығындары мен шығыстарының экономикалық жіктелуі.

Толық өзіндік құн		Өндірістік өзіндік құн	Цехтық өзіндік құн	- Шикізат және материалдар; - қайтарымды қалдықтар; -Технологиялық мақсаттағы отын және энергия; - өндіріс сипатындағы сырттан алынатын жартылай фабрикаттар мен бұйымдар; - негізгі өндірістік жұмысшылар еңбек ақысы
				-Негізгі өндірістік жұмысшылардың қосымша еңбек ақысы; -Негізгі өндірістік жұмысшылардың әлеуметтік қажеттілігіне аударымдар; -Өндірісті игеру мен дайындау шығындары; -Құрылғыларды пайдалану мен оларды күту шығындары; -Жалпы өндірістік шығындар
				-Жалпышаруашылық шығындар; -Басқа да өндірістік шығындар; -Ақаулардан жоғалтулар (потери от брака)
				Өндірістен тыс шығыстар (өнімді өткізумен байланысты шығыстар)

Өнімнің өзіндік құны. Шығындардың жіктелуі және құрамы.

Шығыстар - бұл активтердің (ақша қаражаттары, басқа да мүліктің) шығып кету салдарынан экономикалық пайданың азаюы және (немесе) корпорация капиталының азаюына әкелетін міндеттемелердің пайда болуынан

Сурет - шығыстар түрлері

1. Әдеттегі қызмет түрлері бойынша шығыстар

Шикізат, материалдар, тауарлар және өзге де материалдық-өндірістік қорларды (МӨЗ) сатып алуға арналған шығыстар)

Өнімді өндіру, жұмыстарды орындау және қызметтерді көрсету және оларды сату, сондай-ақ тауарларды сату (қайта сату) мақсаттары үшін МӨЗ қайта өңдеу (пысықтау) бойынша шығыстар (негізгі құралдарды және айналымнан тыс өзге де активтерді ұстау және пайдалану бойынша, сондай-ақ оларды жарамды түрде ұстау бойынша шығыстар, коммерциялық, басқарушылық шығыстар және т. б.)

Еңбекақы төлеу бойынша есеп айырысу

Сақтандыру қорына

Амортизациялық аударымдар

2. Операциялық шығыстар

Ұйымдардың ақы төлеу үшін уақытша пайдалануға активтерді беруіне байланысты шығыстар

Өнертабыстарға, өнеркәсіптік үлгілерге және зияткерлік меншіктің басқа да түрлеріне патенттерден туындайтын құқықтарды ақыға беруге байланысты шығыстар

Басқа ұйымдардың жарғылық капиталына қатысуға байланысты шығыстар ақша қаражаттарынан, тауарлардан, өнімдерден басқа негізгі құралдар мен өзге де активтерді сатуға, есептен шығаруға және өзге де есептен шығаруға байланысты шығыстар ұйым ақша қаражатын (кредиттерді, қарыздарды) пайдаланғаны үшін төлейтін пайыздар)

Кредиттік ұйымдар көрсететін қызметтерге ақы төлеуге байланысты шығыстар
Өзге операциялық шығыстар

3. Сатудан тыс шығыстар

Шарттар талаптарын бұзғаны үшін айыппұлдар, өсімпұлдар, тұрақсыздық айыптары, ұйым келтірген залалдарды өтеу

Есепті жылы танылған өткен жылдардың шығындары талап қою

мерзімі өткен дебиторлық берешектің, өндіріп алу үшін нақты емес басқа да борыштардың сомасы

Бағамдық айырмашылық

Активтерді бағалау сомасы (айналымнан тыс активтерді қоспағанда))

Өзге де сатудан тыс шығыстар

4. Төтенше шығыстар

Төтенше жағдайларға байланысты шығыстар (табиғи апаттар, өрттер, авариялар және т. б.)

Шығындар мен шығыстар арасында қандай айырмашылық ?

Шығындар — белгілі бір уақыт кезеңінде өнімді өндіру мен сатуға арналған материалдық, еңбек, қаржы және басқа да ресурстар түрлерінің құнын ақшалай бағалау.

Шығыстар - бұл белгілі бір уақыт кезеңіндегі, құжатпен расталған, экономикалық ақталған (негізделген), өз құнын осы кезеңде өткізілген өнімге толық көшірген шығындар.

Шығындар - өнім өндіру мен сатуға арналған шығындардың әр түрлі түрлерінің жиынтығы.

2 сұрақ. Шығындарды төмендету резервтері.

Өзіндік құнды төмендету резервтері үнемдеу есебінен өндіріс шығындары төмендетілуі мүмкін шығындар элементтерін білдіреді

Өзіндік құнның төмендеуінің негізгі көздері:

шикізат, материалдар, отын, энергия шығынын төмендету;

амортизациялық аударымдар мөлшері;

Еңбек ақы шығындарын азайту

әкімшілік-басқару шығыстарының азаюы

2 сұрақ. Шығындарды төмендету резервтері.

Өнімнің материал сыйымдылығын төмендетудің негізгі жолдары

шикізат пен материалдардың сапасын арттырумен,

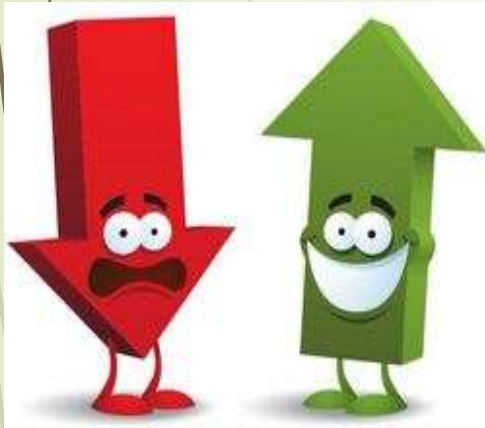
прогрессивті аз қалдықсыз және қалдықсыз технологияларды қолданумен,

ақадан болған шығындарды төмендетумен;

қайталама ресурстарды пайдалануды кеңейтумен;

материалдық ресурстардың пайдаланылуын бақылауды күшейтумен байланысты.

Түрлі факторлардың ықпалымен өнімнің өзіндік құнының төмендеуінен түсетін үнем келесі формулалар бойынша есептеледі:

$$\mathfrak{E}_z = (\mathfrak{Z}_m - (\mathfrak{Z}_m * P_z) / P_v) * T, \quad (1)$$

$$\mathfrak{E}_a = (\mathfrak{Z}_a - (\mathfrak{Z}_a * P_a) / P_\phi) * T, \quad (2)$$

$$\mathfrak{E}_m = (\mathfrak{Z}_m - (\mathfrak{Z}_m * H_p) / 100) * T. \quad (3)$$

$\mathcal{E}_3$ – еңбек өнімділігінің өсуі есебінен өзіндік құнды төмендетуден үнем сомасы;

$\mathcal{Z}_m$ – бір дана өнімге немесе бір теңгеге шаққандағы дайын өнімдегі еңбек ақы және әлеуметтік салық бойынша шығындар;

P_3 – жоспарлы жылдағы 1 жұмысшыға шаққандағы орта жылдық еңбекақы, базалық жылдың орта жылдық еңбекақысына %-н;

P_v – жоспарлы жылдың базалық жылға %-к қатынастары, 1 жұмысшыға шаққандағы орта жылдық өнім шығуы;

T – жоспарлы жылдағы натуралды немесе кәсіпорынның көтерме бағасындағы тауарлы өнімнің шығу көлемі;

$\mathcal{E}a$ – өндірістік қорларды тиімді пайдалану есебінен өзіндік құнның төмендеуінен үнем;

$\mathcal{Z}a$ – базалық жылы тауарлы өнімді 1теңгеге шаққандағы немесе бұйымның 1 данасындағы өзіндік құнының есебіндегі амортизация;

Pa – жоспарлы немесе базалық кезеңдегі амортизациялық сомалардың қатынасы;

$P\phi$ – жоспарлы және базалық кезеңдегі қор қайтарымдылықтың пайыздық қатынастары;

$\mathcal{E}m$ – шикізат, материалдар, отын және т.б. шығыстардың нормаларының төмендеуі есебінен өзіндік құн бойынша үнем.

$\mathcal{Z}m$ – 1 теңгеге шаққандағы немесе бұйымның әр данасындағы материалдық шығындар, қолданудағы шығындар нормасына сәйкес.

Pr – шикізат, материалдар, отын және т.б. шығыстар бойынша норма.

3 сұрақ. Операциялық талдау

Оперциялық талдаудың негізгі элементтері:

Операциялық тұтқа
(тетік)

Рентабелдік
шегі

Қаржылық тұрақтылық
босалқы қоры (запас)

ОПЕРАЦИЯЛЫҚ ТАЛДАУ

Жалпы маржа = сатудан түсім- өзгермелі шығындар

Операциялық тұтқа әсер күші = $\frac{\text{Жалпы маржа}}{\text{Пайда}}$

**Рентабелдік шегі = $\frac{\text{Тұрақты шығындар}}{\text{Жалпы маржа}}$
(түсімге салыстырмалы түрде)**

Қаржылық тұрақтылық босалқы қоры (запас) = Сатудан түсім– Рентабелдік шегі

Мысал:

Сатудан түскен түсім 72 000 мың теңгені құрады

Кәсіпорынның шығындары 50 000 мың теңгені құрайды

Тұрақты шығындар үлесі 60%

Операциялық талдау жүргізу.

ШЕШІМ

ОПЕРАЦИЯЛЫҚ ТАЛДАУ

Тұрақты шығындардың үлесі 60% құрайды

Тұрақты шығындар = 50 000 тыс.тенге * 0,6 = 30 000 тыс тенге

өзгермелі шығындар= 50 000 -30 000 = 20 000 тыс тенге

Жалпы маржа = Сатудан түскен табыс – өзгермелі шығындар

72 000 – 20 000 = 52 000 тыс.тенге

Операциялық рычагының күші= $\frac{\text{Жалпы маржа}}{\text{Пайда}}$

52 000 / (72 000 – 50 000) = 2,36

Табыстылық шегі = $\frac{\text{Тұрақты шығындар}}{\text{Жалпы маржа}}$

Жалпы маржа

(табысқа қатысты салыстырмалы түрде)

30 000 / (52 000/ 72 000) = 41 666 тыс. тенге

Қаржылық қауіпсіздік маржасы = Сатудан түскен түсім - Табыстылық шегі

72 000 – 41 666 = 30 334 тыс .тенге

ҚОРЫТЫНДЫ

Операциялық рычагының күші = 2,36. Бұл сатудан түскен кірістің мүмкін ұлғаюымен, айталық, 5% пайда $5\% * 2,36 = 11,8\%$ өсетінін білдіреді; сатудан түскен кірістің 6% -ға төмендеуімен пайда $6\% * 2,36 = 14,16\%$ төмендейді.

Табыстылық шегі болып табылады = 41 666 тыс. тенге

Қаржылық күштің маржасы = 30 334 тыс .тенге

Есептеуден көріп отырғанымыздай, қаржылық қауіпсіздік маржасы 30 334 мың теңгені құрайды, бұл сатудан түскен түсімнің шамамен 42%-ына сәйкес келеді.

Сондықтан компания өзінің қаржылық жағдайына елеулі қауіп төндірмей, сатудан түскен кірістің 42 пайызға төмендеуіне төтеп бере алады.

Бейне материалды қарау және сіздің талданатын компания үшін практикалық сабаққа ұсыныстар дайындау

- VIDEO 1: Левередж <http://youtube.com/watch?v=WtjkipjI6Y>
- VIDEO 2: Что такое натуральный операционный (производственный) леверидж (рычаг)
<https://www.youtube.com/watch?v=7uD892BgPAI&t=329s>
- VIDEO 3: Леверидж | AVC Advisory
<https://www.youtube.com/watch?v=gOBi9aBC3XU>

Мақсаты: операциялық тетікті қолдану арқылы бизнестің тиімділігін басқару саласында кәсіби құзыреттілікті, сондай-ақ талдау қызметін қалыптастыру.

Нәтижелері:

Операциялық левередж ұғымын **білу**

Операциялық тетіктерді қолдана отырып, бизнес тиімділігін басқару және көрсеткіштерді бағалай **білу**.

Талдау және шешім қабылдау **дағдысы болу**

1 сұрақ. Операциялық тұтқа әсері (CBOР)

Тұрақты және ауыспалы шығындарды жіктеу басқару шешімдерін қабылдау үшін қажет және қаржы менеджеріне келесі міндеттерді шешуге көмектеседі:

**Шығындардың
өтелімділігін
бағалау;**

**Пайда
мөлшерін
оңтайланд
ыру;**

**Кәсіпорынның
қаржылық
беріктігінің
қорын
анықтау**

Шығындарды сыныптау

Өндіріс көлеміне қатысты:

Көлемі өндіріс көлеміне тәуелді емес **тұрақты шығындар.**

Өзгермелі өнім шығаруға байланысты: өнім шығарудың өсуімен ұлғаяды, өнім шығарудың төмендеуімен азаяды

Тұрақты шығындар:

Негізгі қорлар бойынша аренда төлемдері

Меншікті негізгі қорлар амортизациясы

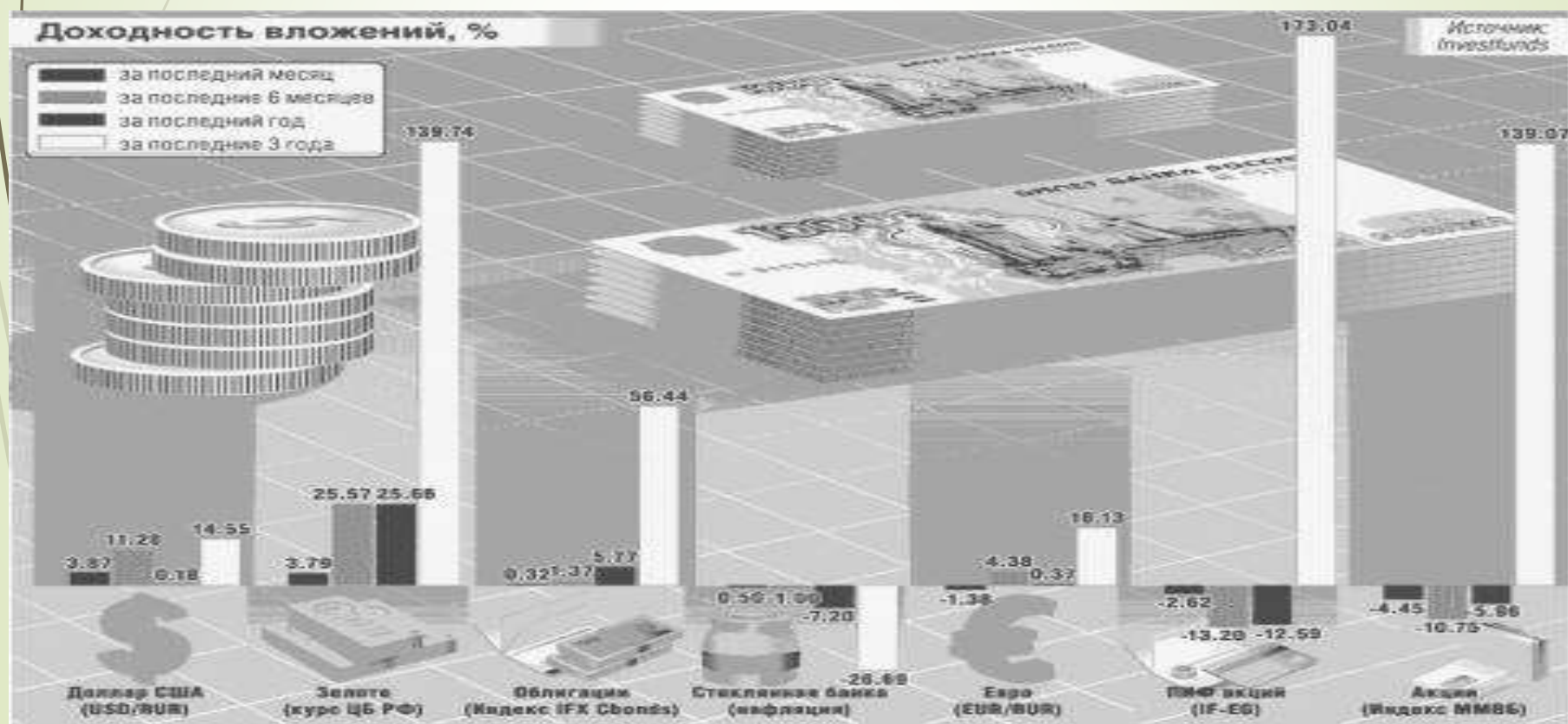
әкімшілік және қызмет көрсетуші персоналдың жалақысы

Коммуналдық қызмет

почта-телеграф қызметтері, салықтар және басқалар.

Тұрақты шығындар өндіріс көлемінің өзгеруіне байланысты емес факторлардың әсерінен өзгеруі мүмкін.

Мұндай факторларға бағаның өсуін, негізгі қорларды қайта бағалауды, амортизациялық аударымдар нормаларының өзгеруін жатқызуға болады

Өзгермелі шығындар:

Шикізат шығындары

**Жабдықтарды жөндеуге және
қызмет көрсетуге арналған
шығындар**

материалдар

**жинақтаушы бұйымдар мен
жартылай фабрикаттар**

**технологиялық мақсаттарға
арналған отын және энергия**

**негізгі жұмысшылар
жалақысы**

Операциялық талдау: операциялық тұтқа, рентабельділік шегі және кәсіпорынның қаржылық беріктік қоры.

Операциялық талдаудың негізгі элементтері:

**Операциялық
тұтқа**

**Рентабелдік
шегі**

**кәсіпорынның
қаржылық
беріктігінің
қоры**

Жалпы маржа = Сатудан түсім – өзгермелі шығындар

Операциялық тұтқа әсер күші (СВОР) = Жалпы маржа / Пайда

Рентабелдік шегі = Тұрақты шығындар / (Жалпы маржа / Түсім)

Кәсіпорынның қаржылық беріктігінің қоры = Сатудан түсім – Рентабелдік шегі

- **Жалпы маржа = Сатудан түсім – өзгермелі шығындар**
 - $50\,000 - 20\,000 = 30\,000$
 - **Операциялық тұтқа әсер күші (СВОР) = Жалпы маржа / Пайда**
 - $30\,000 / 15\,000 = 2$
 - **Рентабелдік шегі = Тұрақты шығындар / (Жалпы маржа / Түсім)**
 - $10\,000 / (30\,000 / 50\,000) = 16666,67$
 - **Кәсіпорынның қаржылық беріктігінің қоры**
- = Сатудан түсім – Рентабелдік шегі**
- $50\,000 - 16666,67 = 33333,33$

Операциялық тұтқа әсер күші (СВОР) = Жалпы маржа / Пайда

$$30\ 000 / 15\ 000 = 2$$

Бұл сатудан түскен түсімнің 5%-ға ұлғаюы кезінде, пайда $5\% * 2 = 10\%$ - ға өседі;

сатудан түскен түсімнің 6% - ға төмендеуі кезінде төмендейді.

Рентабельділік шегінің көмегімен шығындардың өтелу кезеңі анықталады.

Рентабельділік шегі аз болған сайын, шығындар азырақ өтеледі

керісінше - рентабельділіктің шегі жоғары болса шығындардың өтелімділігін баяулатады

Егер сатудан түскен түсім рентабельділік шегінен төмен түссе, онда кәсіпорынның қаржылық жағдайы нашарлап, өтімді қаражаттың тапшылығы пайда болады.

Ағымдағы шығындарды басқару стратегиясы:

Өнімнің белгілі бір көлемін шығару үшін қажетті ағымдағы жиынтық шығындар

Кәсіпорынның ағымдағы шығындарының өтелу мерзімі

Тұрақты және ауыспалы шығындар арасындағы оңтайлы арақатынас

Қаржылық беріктік қоры